

**QORAQALPOĞISTON RESPUBLIKASIDAGI EKOTURIZMDA AGROTURIZM –
YANGI ILIMYI YÓNALISH SIFATIDA**

E.K.Joldasbaeva

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
2-kurs biologiya tálím yónalishi talabasi*

Annotasiya: *Ushbu maqolada Qoraqalpoğiston Respublikasidagi ekoturizm - agroturizm yangi ilimiy yónalishi, turizm va ularning turlari, turizmning kelib chiqish tarixi, rivojlanishi, agroturizm vazifalari va ob'ekti haqida bayon etilgan.*

Tayanch so'zlar: *Turizm, agroturizm, agrokomplekslar, yuridik shaxslar, jismoniy shaxslar, traditsiyalar.*

Sayohat va turizm bir-biriga bog'liq bo'lgan so'zlar bo'lib, ular ko'pincha sinonim so'zlar sifatida qo'llaniladi. Sayohat so'zi arab tilida sayohatchi yoki sayyoh degan ma'noni anglatadi. Ammo sayohat so'zi sayyohlikdan ko'ra ko'proq ma'noga ega bo'lib, u insoniyat tarixi va uning rivojlanish davrlari bilan bog'liqdir. Insoniyat yer yuzida paydo bo'lganidan beri doimiy harakatda va izlanishda bo'lgan. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, sayohatni ilk bor kashf etganlar shumerlar bo'lgan (Janub Mesopotamiyada, hozirgi Iroqda yashagan xalq). Shumerlar hayotida har xil g'ayrioddiy voqealarni hikoya qilishgan. Ular hozirgi odamlarni hayratda qoldiradigan darajada texnologiyalarga ta'sir ko'rsatishgan. Qisqacha aytganda, atrofimizdagi dunyo har xil g'ayrioddiy sirlarga boy, buyumlarni o'rganish, ko'rib chiqish nafaqat olimlarni, balki oddiy odamlarni ham qiziqtiradi.

Agroturizm qishloq, dehqon, fermer turizmi kabi nomlar bilan XX asrning 70-yillarida Yevropada keng tarqaldi. Italiyada 1985 yil 5 dekabrda agroturizmni rivojlantirish to'g'risidagi qonun qabul qilindi. Ushbu qonun agroturizm bilan shug'ullanish uchun soliq imtiyozlari, qulay bank kreditlari, axborot olish imkoniyatlarini yaratdi. Natijada agroturistik xizmat va agroturistik yo'nalishlar keskin rivojlandi. Agrar 1985 yilda Italiya viloyatlarida fermerlar 550 000 agroturistlarni qabul qilgan bo'lsa, 2005 yilda sayohatchilar soni 2,5 milliondan oshdi. Agroturizmdan olingan foyda 550 million AQSh dollarini tashkil etdi. Bunday foydali tajriba Frantsiya, Germaniya va Irlandiya kabi davlatlarda agroturizmni rivojlantirishga turtki bo'ldi. So'nggi yillarda xuddi shunday jarayonlar Polsha, Chexiya, Bolgariya, Ukraina, Rossiya kabi davlatlarda ham yuz bera boshladi.

Agroturizmning boshqa turizmlardan ustunligi nimada, degan bir qator orinli savollar tuğiladi. Agroturizm ikki «agrar»+ «turizm» so'zlari birikmasidan iborat bo'lgan so'z. Kundalik hayotimizda keng tarqalgan turizm so'zi fransuz tilidan olingan bo'lib, sayohat qilish, dam olish bilan bir qatorda sport yoki tarbiyaviy yoki ijtimoiy-ma'naviy o'quvlarni o'tkazish ma'nosini anglatadi. Agrar so'zi lotin tilidan «agrorius» - yerdan

foydalanish, unga egalik qilish ma'nosini anglatadi. Keng ma'noda, agrar so'zi insonlarning qishloq xo'jaligi mahsulotlarini, shuningdek, ularning amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'lgan barcha moddiy va ma'naviy dunyo predmetlarini, unga tegishli bo'lgan vaqt, hodisa va jarayonlarni yoki inson jamiyatining sotsial hujjatlarini anglatadi. Bizning fikrimizcha, "agrar" so'zi to'g'ridan-to'g'ri yer va undan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan huquq va majburiyatlarni tushuntirish uchun ishlatishi mantiqiy taraftan to'g'ri hisoblanadi. Ayrim mutahasislarning agroturizm – qishloq, fermerlik yoki dehqon turizmi deb nomlashlari xato emas. Agrar nomidan amalda foydalanish bilan bog'liq bo'lgan misollarni keltirish mumkin. Xususan birinchidan, qishloq xo'jaligi sayyohligi xalqaro miqyosda "agroturizm" so'zi bilan atalmasa, katta kuchga aylanmaydi. Ikkinchidan, bu muammoning asl mohiyatini oson va aniq tushunish imkonini beradi.

Adabiyotlarda agroturizm ikkiga, ya'ni qishloq va fermerlik turizmlariga bo'linadi. Qishloq turizmida, joylashuviga qaramasdan, sayohatchilar an'anaviy tarzda uzoq qishloq, vaza, qishloq, xutor, posyolka yoki ularga yaqin joylarda joylashtiriladi. Fermerlik (dehqonchilik) turizmida esa sayohatchilar to'g'ridan-to'g'ri fermer xo'jaliklarining uylarida joylashtiriladi. Bizning fikrimizcha, sayyohlikni faqat ularning joylashuvi bilan ta'riflash noto'g'ri. Agar biz sayyohlarning joylashuvi bilan ta'riflashni davom ettirmoqchi bo'lsak, shahar turizmi, bog' turizmi, tog' turizmi, o'rmon turizmi, cho'l turizmi kabi turlarga ajratib qo'yishimiz kerak bo'ladi. Bizning fikrimizcha, agroturizm- odamlarni agrar hududlarga sayohatga jalb qilish yoki agroturizm-shaxslarning muhim vaqt belgilaridan muhim manfaatlarga ega bo'lishga rag'batlantiradi va qiyinchiliklarni hal qilayotib, qishloq xo'jaligi kuchlari, o'rganish, tarbiyalash, ma'naviyatni o'qitish kabi muhim vazifalarni bajarishda qishloq xo'jaligi sayyohlarga ta'sir ko'rsatadi.

Agroturizmni O'zbekistonda amalga oshirgan va uni aniq yo'nalishda amalga oshirayotgan eng yaxshi vositalardan biri sifatida, biz uning ilmiy ta'sirini aniqlab olishimiz kerak. Ilm dogma emas, u zamon va maqsadga qarab o'zgarib turadi va rivojlanadi.

Agroturizmning maqsadi - qishloq xo'jaligini keng targ'ib qilish va uning turistik imkoniyatlaridan keng foydalanishdir. Bu maqsadga erishish uchun mahalliy, milliy, mintaqaviy va global miqyosda, shu jumladan O'zbekistonda quyidagi choralar ko'rilishi kerak:

- mahalliy, milliy, mintaqaviy va global miqyosda madaniyat kontseptsiyasini yaratish;
- davlat, davlatlararo va global miqyosda an'analarni yaratish va ularni amalda qo'llash tartibini qabul qilish;
- xalqaro miqyosda huquqiy normalarni o'rganish va ularni amalga oshirish mexanizmini yaratish;
- milliy qonunchilik bazasini yaratish;

- ta'lim va tarbiyani yo'lga qo'yish;
- ma'rifat va ma'rifat ildizlarini amalga oshirish;
- iqtisodiyotni ta'minlash;
- finans va kredit tizimini yaratish;
- boshqaruv va tartibga solish mexanizmlarini o'rganish;
- reklama, servis va uni ommalashtirish yo'llarini topish;
- keng tarmoqli Internet tizimlarini yaratish;
- turizm industriyasi tizimida mustaqil tarmoq sifatida joriy etish va boshqalar .

Agroturizm vazifalarini bajarish aniq printsiplarga, yani qoyilgan maqsad va vazifalarni to'g'ri yo'lga solish va yonaltirilgan qoydalarga amal qilish talab qilinadi:

- qishloq aholisini qo'shimcha pul mablag'lari bilan ta'minlash imkoniyatiga ega bo'lish;

- agroturizmni boshqa turizm bilan birlashtirib borish;
- uning ishtirokchilariga imkoniyatlar yaratish;
- yuqori malakali kadrlar tayyorlash, malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish .

Ushbu agroturistik printsiplarni tegishli universal yoki mahsus qanunlarda amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Agroturizm ob'ektiga tashrif buyuruvchi sayyohlarni jalb qilish va ularni sayohat qilish imkonini berish uchun qishloq xo'jaligiga tegishli joylar, urf-odatlar, tadbirlar, sharoitlar va hokazolar masalan:

- qishloq xo'jaligi mahsulotlarini o'ziga xos tarzda joylashtirish, erishtirish texnologiyalari, yig'ib olish usullari, saqlash va amalga oshirishning o'ziga xos yo'llari;
- qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish , saqlash va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lgan etnografik hodisalar , an'analar va jarayonlar;
- qishloq aholisining turmush darajasi bilan bog'liq bo'lgan milliy urf-odatlar, marosimlar, bayramlar;
- agroferma, agrozavod, agrokombinatlar va ularning mukammalligi va hokazolar.

Qisqacha aytganda , agroturizm ob'ekti bo'lish uchun har bir turizm ob'ekti quyidagi talablarga javob berishi kerak:

1. qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish kuchlari , qayta ishlash va realizatsiya bilan bog'liq bo'lishi;

2. o'ziga xos ko'rinishga ega bo'lishi;

3. sayyohlarni 24 soatdan ortiq bo'lishi yoki tunap qolish imkoniyatining borligi;

Masalan, Italiyada agroturistlarni qabul qilish uchun 70 dan ortiq vino ishlab chiqarish uchastkalariga yo'nalishlar tashkil etilgan, ular bir vaqtning o'zida 125 ming agroturistni qabul qilish imkoniyatiga ega.

Polshada bir necha ming sayyohlik yo'nalishlari Evropa standartlariga mos keladigan yuzlab yo'nalishlar bo'lib, ular sayyohlar tabiatni ko'rishlari, polshalik qishloq turlari, urf-odatlari, milliy folklori va

tashabbuslari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'lishlari mumkin. Fermerlar agroturistlarni qabul qilish uchun daraxtli uylarda pansionatlar tashkil etilgan.

Ózbekiston ham agroturizm obektlariga kirishi mumkin:

Agrokomplekslar – ularga ekin maydonlari (paxta, g'alla, sholi maydonlari), shorvachilik (qoramolchilik, qarakólchilik, ot), bahqchilik, pillachilik, ári , qush xójaliklari kiradi.

Milliy dasturlar (traditsiyalar) – ularga xalqqa hos bolgan bayram, tántána, urf-odat va marosimlar kiradi. Masalan, tabiyatning uygonishi, ekin ekish ishlarining boshlanishi bilan bogloq bolgan bahor bayramlari («Navruz», «Sumalak sayili»), bahor-yozgi tadbirlar («Suv sayili», «Tut sayili»), kuzgi bayramlari («Ónim», qavun sayili, úzim sayili, anjir sayili, anor sayili) ga ajratish mumkin. Milliy urf-odatlar va marosimlarga bolsa qadimdan saqlanib kelayotgan marosimlar: Xorezm, Baysun, Farsh, Zamin regionlarda osmon – yomgír suvlariga atalgan (Sust Xotin), buloq va soylar bilan bogliq (Shoximardonda «Kuli Kubbon», Namanganda «Peshkiron», Boysunda «Bebi seyshanba», Urgutda) suv sarqiramalarini kiritish mumkin.

Agroturizm subyekti - yoki uning ishtirokchilari bo'lgan jismoniy shaxslar- dehqon xo'jaliklari, puxarlar, fermer xo'jaliklari, shaxsiy tartibdagi shaxslar va yuridik shaxslar- fermer va dehqon xo'jaliklari (agar yuridik maqomga ega bo'lsalar), ovul puxarolari yig'inlari va jamiyatlar bo'lishi mumkin. O'zbekiston puxarolik bo'yicha vasiylik qilish huquqiga ega bo'lgan jismoniy shaxslariga belgi davlat puxarolari, chet el puxarolari, puxarolikka ega bo'lmagan shaxslar kirishi mumkin Yuridik shaxslarga - o'z mol-mulkini, xo'jalikni olib borishda yoki operativ boshqarishda agroturizm bilan shug'ullanish imkoniyatini beruvchi mulkdorlarga o'z majburiyatlaridan kelib chiqib ushbu mol-mulkdan foydalanishlari, o'z nomidan mol-mulk yoki shaxsiy mulk bo'lmagan huquqlarga ega bo'lishlari va ularni amalga oshirishlari mumkin. Yuridik shaxslar, jismoniy shaxslardan farqli o'laroq, o'zlarining huquqiy maqomiga ko'ra maxsus ruxsatnomaga ega bo'lgan, agroturizm bilan bog'liq tegishli qoidalarni o'zlarining balans hisob-kitoblarida nazarda tutgan, o'zlarining mol-mulkulari bilan sug'orish imkoniyatiga ega bo'lgan yoki katta pullarga ega bo'lish imkoniyatiga ega bo'lgan firma yoki korxonalarini sotib olishlari mumkin. Boshqacha qilib aytganda, davlat, nodavlat o'z-o'zini o'zi boshqaradigan organlar, tartibga solish imkoniyatiga ega bo'lmaydilar. Shuning uchun ham kelajakda maxsus sug'orishga ega bo'lgan agroturizm yo'nalishidagi sayyohlik rejalarini amalga oshirishni xohlaydilar.

Agroturizm o'z mazmuni va ahamiyatiga ko'ra insonlar yashaydigan joylardan ma'lum bir maqsadni oylagan holda agroturizm ob'ektlariga sayohat qilishdir.

Puxaro sayohatchi bolishi uchun ozining yashash joyiga pul tolash ishlari bilan shug'illanmagan holda 24 soatdan 6 oyga qadar uzluksiz muddatga vaqtincha yashash joyiga borib kelishi yoki kamida bir kunga vaqtincha yashashi shart.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. V.S. Pereobrajenskiy. Teoritecheskie osnovı rekreatsionnoy geografii M., «Nauka» 1975.
2. N.S. Mironenko, İ.T. Tverdoxlebov. Rekreatsionnaya geografiya. İzd. Moskovskogo Universiteta 1981.
3. A.Niğmatov, N. Shomurotova. Ekoturizm asoslari. Turistik xizmatlarni tashkil etish mutaxassisligi uchun wquv qwillanma.-T.: Turon İqbol,2006.–
4. U. Saparov. Ekologik ong va ekologik madaniyat. Ekologiya xabarnomasi. 2007, №1, 8 b.
5. F.İnoğomov. Qóriqxonalar va milliy boğlar faoliyatiga bağishlangan matbuot anjumani. Ekologiya xabarnomasi. 2007, №1, 5 b.
6. İ.Jabborov. Ózbek xalqi etnografiyasi. T.: “Wqituvchi”, 1994, 243 b.
7. Dmitrevskiy Yu.D. Turisticheskie rayonı mira.-Smolensk, 2000.-s.138-152.
8. Erdavletov S.R. Geografiya turizma: istoriya, teoriya, metodi, praktika. – Almatı :«İzd KazNU», 2000. - 336 s.
9. Ózbekiston Milliy entsiklopediyasi.-T.:«WzME davlat ilmiy nashr.»,2004, 7-son. 428-b.
10. Panov İ.N. Agroturizm. //Geografiya. – 1997. – №45. – s. 11.
11. Mironenko N.S., Tverdoxlebov İ.T. Rekreatsionnaya geografiya. – M.: İzd-vo Mosk. un-ta, 1981. – 207 s.